

BOSHLANG‘ICH SINIF MATEMATIKA DARS MASHG‘ULOTLARIDA SODDA GEOMETRIK FIGURALARNI O‘RGATISHNI ZAMONAVIY TARZDA AMALGA OSHIRISH IMKONIYATLARI

Irsaliyev Rustam Xudayqulovich,

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti Samarqand kampusi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf matematika darslarida sodda geometrik figuralarni o‘rgatishni zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish masalalari bayon etilgan. Unda innovatsion ta‘lim texnologiyalari, interfaol usullar hamda axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish yo‘llari ko‘rsatib berilgan. Shuningdek, o‘quvchilarning fazoviy tasavvurini rivojlantirishda didaktik materiallarning ahamiyati tahlil qilingan. Maqola boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun amaliy va metodik tavsiyalarni o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, matematika, geometrik figuralar, zamonaviy metodlar, interfaol ta‘lim, AKT, fazoviy tasavvur.

Аннотация. В данной статье изложены вопросы организации преподавания простых геометрических фигур в начальных классах математики на основе современных педагогических подходов. В нем представлены инновационные образовательные технологии, интерактивные методы и способы использования информационно – коммуникационных средств. Также анализируется роль дидактических материалов в развитии пространственного восприятия учащихся. Статья содержит практические и методические рекомендации для учителей начальных классов.

Ключевы слова: начальное образование, математика, геометрические фигуры, современные методы, интерактивное обучение, ИКТ, пространственное воображение.

Abstract. This article describes the issues of organizing the teaching of simple geometric figures in primary-grade mathematics classes based on modern pedagogical approaches. It outlines innovative educational technologies? Interactive methods and ways to use information and communication tools. The role of didactic materials in the development of students spatial perception is also analyzed. The article contains practical and methodical recommendations for primary school teachers.

Key words: elementary education, math, geometric shapes, modern methods, interactive education, ICT, spatial vision.

Kirish. Boshlang‘ich ta‘limda matematika fanini o‘qitish jarayoni o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, fazoviy tasavvur, tahlil qilish va umumlashtirish ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, sodda geometrik figuralar — nuqta, kesma, to‘g‘ri chiziq, burchak, uchburchak, to‘rtburchak, doira kabi tushunchalarni o‘rgatish boshlang‘ich matematika kursining asosiy bo‘limlaridan biri hisoblanadi. [1.14]. Darslarda ko‘rgazmali qurollar, amaliy mashqlar (applikatsiya, chizish) va o‘yinlar orqali fazoviy tasavvur va o‘lchash ko‘nikmalari (perimetr, yuza) shakllantiriladi.

Hozirgi zamonaviy ta‘lim talablari o‘qituvchidan faqatgina tushuntirish bilan cheklanmasdan, balki o‘quvchilarni faol ishtirok etishga va mustaqil fikrlashga undaydigan yangi usullardan foydalanishdir. Shu sababli, sodda geometrik figuralarni o‘rgatishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash juda muhim masalalardan biridir [4.52].

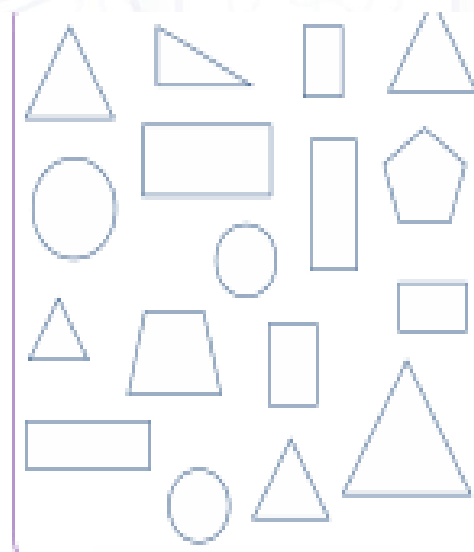
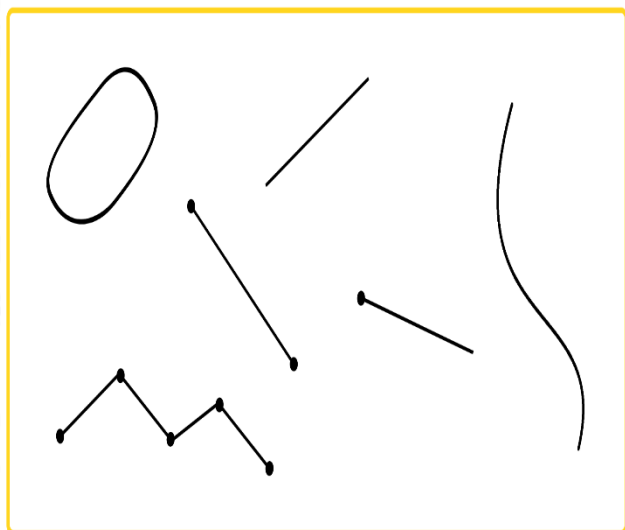
Adabiyotlar tahlili. Mazkur mavzu doirasida olib borilgan ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'limda matematikani, xususan geometrik tushunchalarni o'rgatish metodikasi keng o'rganilgan. Qodirov va Jo'rayev hamda Axmedovlarning ishlarida boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishning an'anaviy va zamonaviy metodlari yoritilgan bo'lsa, Yo'ldoshev va Usmonov zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ta'lim samaradorligiga ta'sirini asoslab bergan. Ismailovning tadqiqotlarida geometrik tushunchalarni shakllantirishning didaktik asoslari chuqur tahlil qilingan. Shuningdek, Polat E.S. tomonidan ilgari surilgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish g'oyalari ushbu yo'nalishda innovatsion yondashuvlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot jarayonida ilmiy-nazariy tahlil, qiyosiy o'rganish va kuzatish metodlaridan foydalanildi. Boshlang'ich sinf matematika darslarida geometrik figuralarni o'rgatishning samarali usullari pedagogik tajribalar asosida tahlil qilindi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llashning amaliy natijalari umumlashtirilib, metodik xulosalar chiqarildi.

Tahlillar va natijalar. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yoshi va psixologik xususiyatlarini inobatga olib, geometrik figuralarni o'rgatishda ko'rgazmali vositalar va amaliy mashg'ulotlarga tayanish kerak. O'quvchilarda geometrik tushunchalar dastlab real buyumlar orqali, keyin esa asta-sekin mavhum shakllar yordamida shakllantiriladi.

Didaktik jihatdan quyidagi tamoyillar muhim hisoblanadi:

- Oddiydan murakkabga tamoyili – figuralarni bosqichma-bosqich o'rgatish;
- Ko'rgazmalilik – modellar, rasmlar, interaktiv taqdimotlardan foydalanish; [2.38].
- Faollik va mustaqillik – o'quvchilarni geometrik figuralarni yasash, taqqoslash va tahlil qilishga jalb etish;
- Nazariya va amaliyot birligi – o'rganilgan tushunchalarni hayotiy misollar bilan bog'lash.

Hozirgi kunda boshlang'ich sinf matematika darslarida sodda geometrik figuralarni o'rgatishda quyidagi zamonaviy yondashuvlar samarali hisoblanadi:

1. *Interfaol metodlardan foydalanish.* “Klaster”, “Aqliy hujum”, “Insert”, “Blits-so'rov”, “Juftlikda ishlash” kabi interfaol metodlar o'quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi [3.76]. Masalan, “Aqliy hujum” metodi orqali geometrik figuralarning xossalarini aniqlash, “Klaster” orqali esa figuralar turlarini guruhlash mumkin. Multimedia taqdimotlari va animatsiyalar orqali figuralarni dinamik ko'rinishda namoyish etish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi [6.112].

2. *Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish.* Multimedia taqdimotlari, animatsiyalar, interaktiv doska orqali geometrik figuralarni dinamik ko'rinishda namoyish etish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi. Elektron darsliklar va onlayn mashqlar yordamida o'quvchilar figuralarni mustaqil o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

3. *Didaktik o'yinlar asosida o'rgatish.* Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun o'yin faoliyati yetakchi hisoblanadi. “Figurani top”, “Ortiqcha shaklni aniqlang”, “Figuradan rasm yasash” kabi didaktik o'yinlar orqali geometrik tushunchalar mustahkamlanadi.

4. *Amaliy va konstruktorlik faoliyati.* Qog'oz, karton, plastilin, geometrik konstruktorlar yordamida figuralarni yasash o'quvchilarning fazoviy tasavvurini rivojlantiradi. Bu jarayonda o'quvchilar figuralarning shakli, tomonlari va burchaklarini amaliy yo'l bilan o'rganadilar.

Sodda geometrik figuralarni o'rgatish — bu shunchaki nomlarni yodlatish emas, balki bolada fazoviy tafakkur va mantiqni shakllantirishdir. Bunda Mnemonic (eslab qolishga yordam beruvchi) usullarni qo'llash yuqori natija beradi [5.24].

Hozirgi kunda “doska va bo'r” uslubidan voz kechib, interaktiv va kreativ yondashuvlarga o'tish davr talabi. Bu yondashuvlarning bir qancha turlari mavjud. Biz Mnemonic usulni ko'rib chiqamiz. Zamonaviy darsda o'qituvchi ma'ruzachi emas, balki moderator bo'lishi kerak. Bola shaklni o'zi “kashf qilishi”ga imkon berishimiz kerak.

Mnemonic (eslab qolishga yordam beruvchi) usulni zamonaviy yondashuv bilan birlashtirgan holda, darsingiz uchun quyidagi amaliy ssenariyni ko'rib chiqamiz:

1. *“Sehrli quti” va obrazlar bilan tanishuv.* Darsni quruq rasm ko'rsatishdan emas, sirli elementdan boshlaymiz.

Moderator vazifasi: Stol ustiga yopiq quti qo'yamiz. Ichida: pitsa bo'lagi (o'yinchoq), kichik g'ildirak, deraza ramkasi (maketi) va sovg'a qutisi bo'ladi.

Kashfiyot jarayoni: Bolalar qutidan narsalarni birma-bir olib, ularning shaklini qo'llari bilan ushlab ko'rishadi.

Mnemonic bog'liqlik: “Bu nima?” - “Pitsa”

“Nechta burchagi bor?” - “Uchta”

“Demak, uning nomi nima ekan?” - Uchburchak!

2. “*Shakllar ko‘zoynagi*” (*Atrofdagi geometriya*). Bolalarga xayoliy “geometrik ko‘zoynak” taqamiz.

Mashg‘ulot: Bolalar sinf xonasini aylanib, “ko‘zoynak” orqali faqat kvadratlarni yoki faqat doiralarni qidirishadi.

Natija: Bola shaklarni – to‘rtburchak, soatni – doira, tomoning burchagini – uchburchak sifatida ko‘rishni o‘rganadi. Bu ularning miyasida shakl va hayotiy obyekt o‘rtasida neyron bog‘lanish hosil qiladi.

3. *Interaktiv jadval: “Shaklning manzili”*

Doskaga yoki katta qog‘ozga quyidagi jadvalni chizamiz, lekin rasmlarni bolalarning o‘zlari yopishtirishadi:

<i>Figura nomi</i>	<i>Mnemonic obraz (Eslab qolish uchun)</i>	<i>“Tadqiqotchi” xulosasi</i>
Doira	Quyosh, G‘ildirak, Tangacha	“Uning burchagi yoq, u dumalaydi”
Kvadrat	Deraza, Sovg‘a qutisi, Pechenye	“Hamma tomoni teng, 4 ta burchagi bor”
Uchburchak	Pitsa, Piramida, Archa	“3 ta o‘tkir uchi va 3 ta tomoni bor”

4. “*Tana geometriyasi*” Zamonaviy ta‘limda harakat juda muhim. Bolalarga tanasi orqali shakllarni yasashni taklif qilamiz:

Doira: Hamma qo‘llarini ushlab aylana hosil qiladi.

Uchburchak: Ikki bola qo‘llarini birlashtiradi, uchinchi bola esa asos bo‘ladi.

Kvadrat: To‘rt bola bir-birining yelkasidan ushlab turadi.

Bu usul orqali bola shaklni “his qiladi”.

5. *Kreativ yakun: “Mening shaklim — mening qahramonim”* Bolalarga turli rangdagi geometrik shakllar tarqatamiz.

Vazifa: “Kvadratdan uy yasang”, “Uchburchakdan archa yasang”, “Doiradan quyosh yasang”.

Moderator savoli: “Sening uying qanday shakllardan iborat bo‘ldi?”

Sodda geometrik figuralarni o‘rganish o‘quvchilarning fazoviy tafakkurini shakllantirishga xizmat qiladi. Fazoviy tasavvur rivojlangan o‘quvchi atrof-muhitdagi predmetlarning shaklini, o‘lchamini va joylashuvini to‘g‘ri idrok etadi. Bu esa keyingi sinflarda geometriya va algebra elementlarini o‘zlashtirish uchun mustahkam zamin yaratadi.

Xulosa. Boshlang‘ich sinf matematika darslarida sodda geometrik figuralarni zamonaviy usullar asosida o‘rgatish ta‘lim sifatini oshiradi. Interfaol usullar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va didaktik o‘yinlardan foydalanish o‘quvchilarning darsga qiziqishini kuchaytirib, bilimlarini yanada mustahkamlaydi. Bu jarayonda o‘qituvchining metodik mahorati va yangicha yondashuvi muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Boshlang'ich sinflar uchun matematika fani o'quv dasturi. – Toshkent, 2023.
2. Qodirov A., Jo'rayev R. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: Fan, 2020.
3. Axmedov M. Matematika o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
4. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2018.
5. Ismailova N. Boshlang'ich sinflarda geometrik tushunchalarni shakllantirish metodikasi. – Toshkent, 2021.
6. Polat E.S. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – Moskva, 2019.

